

žev«. Tako je bil dogodek predstavljen tudi v laičnih javnih občilih. (Verski tisk temu srečanju ni dajal posebne publicitete).

Mislimo, da Cerkev s tem dogodkom v resnici ni utrdila svojega »medijskega položaja«. Posebnost dogodka je v tem, da je bila po petdesetih letih v Ljubljani spet javna cerkvena manifestacija in da ji je celo televizija posvetila pozornost. Kot je dobro znano, je uradna Cerkev do čudežev zelo rezervirana. Vendar pa zaradi »demokracije« ne prepoveduje zbiranj na taki osnovi (prim. Medjugorje).

Cerkvi je treba čimprej omogočiti dostop do avdio-video medijev. Tu pa že vnaprej vidimo težavo v zastrupljenosti celih generacij s sovraštvom do Cerkve. Sistematično razdiralno delo desetletij se bo še dolgo poznalo. Da bomo to presegli in da se bodo razmere evropeizirale, bo potrebnih od sekulariziranega dela družbe in od Cerkve veliko naporov, potrpljenja in dobre volje. (Iz vprašanj veje misel, da so vse te naloge samo pred Cerkvijo. Poskusite v naslednji anketi ugotoviti, koliko je take pripravljenosti na sekularizirani strani).

13. Slovenska Cerkev in prenova RKC

Slovenska Cerkev je doslej vidno sodelovala pri prenovi RKC (koncil, škofijske sinode). Njeno delovanje v domovini se bo le počasi poglobljalo, saj je za uspešno delo tako materialno kot človeško oslabiljena. Pretekli šolski sistem tudi njej ni prizanesel.

Ali se ponuja Cerkev kot novi slovenski duhovni gospodar?

dr. Andrej
Ule,
filozof

Ne bom odgovarjal na vsa vprašanja, ki ste jih postavili, temveč le na tista, za katera se čutim kompetenten, saj so mnoga namenjena uradnim predstavnikom katoliške Cerkve. To seveda ne pomeni, da zame niso zanimiva, temveč le, da ne mislim odgovarjati »v imenu drugih«. Zato bom raje pisal o dveh vprašanjih, vsebovanih v vprašalniku, ki ga je postavilo uredništvo, namreč o tem, kaj pomeni za Slovenijo »vračanje Cerkve v politiko«, in ali bo sedaj agresivni katolicizem »zapolnil« praznino, ki je nastala po razpadu »marksistične ideologije«. Obe vprašanji sta zame tesno povezani med seboj, zato bom odgovarjal na obe hkrati.

Najprej moram popraviti samo geslo o »vračanju Cerkve v politiko«. Zdi se mi namreč, da Cerkev pravzaprav skoraj nikoli po drugi svetovni vojni ni bila »zunaj politike«. Nasprotno, mislim, da je bila trajna politična

konstanta in da je imela tudi svoj politični vpliv, ki sta se ga zavedala tako Cerkev kot »oblast«. V mnogih primerih je šlo tudi za formalno sodelovanje cerkvenih in državnih institucij in predstavnikov (konec koncev smo imeli vrsto let v vsaki občini in v republiki »svete za sodelovanje z verniki« ali kakor so se že imenovali). K takšnemu sodelovanju je obe »strani« sililo samo življenje in njihov družbeni potencial.

Še več je bilo sodelovanja Cerkve v političnem dogajanju na neformalni ravni, izza odra, kot bi temu dejali. Tu stik med državo in Cerkvijo nikoli ni bil prekinjen, res pa, da je bil včasih bolj, včasih manj intenziven.

Zato bi lahko govorili le o spremenjenih modalitetah političnega delovanja Cerkve, ne pa o popolni novosti. Zunanje pojavnosti cerkvenega angažmaja so tu sicer simbolični znak njene ponovno pridobljene duhovne in politične moči, niso pa nujen in neposreden izraz te moči.

Kjer pa se po mojem mnenju začno problemi, je nevarnost, da bi Cerkev gladko zdrknila v past, ki je danes na široko odprta in iz katere bi se ona sama in slovenska družba z njo težko izmotala. Gre za »past Gospodarja«. To, kar je nedavno izjavil slovenski kulturni minister Capuder, namreč, da sodobna kultura »išče gospodarja«, nemara ne drži za slovensko (in še manj za sodobno) kulturo, drži pa toliko bolj za slovenski narod.

Gospodar, ki ga po mojem zavestno in nezavedno »želi« večina Slovencev, gotovo ni novi Franc Jožef, Tito, ali kakšna podobna karizmatična osebnost in tudi ne oblast s tovrstno politično karizmo, tudi ne oblast kakšne nove politične stranke in politične elite, temveč oblast, ki zmore »duhovno-idejno« usmerjati ljudi, »osvetljevati smisel« življenja, in ki bi bila avtoritativen razsodnik v dilemah posameznika, družine ali naroda kot celote.

Mislím, da je bil in je odnos Slovencev do različnih karizmatičnih vladarjev, ki pa vladajo s topo politično, ekonomsko ali vojaško silo zelo kritičen, da ne rečem ironično-ciničen. Kljub številnim pesmim in hvalnicam vladarjem, ki smo jih Slovenci proizvedli do danes (gl. zbirko hvalnic vladarjem pri KRT-u), je treba vedeti, da so med Slovenci vedno krožile tudi prav tako oz. še bolj pogostne posmehljivke, politične smešnice in podobno. Nema lokrat so bili njihovi avtorji isti kot avtorji hvalnic (in to celo ob istem času, kot so pisali uradne slavospeve).

To vedenje nam dokazuje precej pragmatičen odnos Slovencev do političnih poglavarjev te ali one vrste. Navzven smo kazali silno vdanost, se šli vse mogoče prenašanje štafet tja do nesmisla, navznoter in za ožje kroge, pa zato bolj zares, smo gojili neprizanesljivo kritiko in ironijo. V tem smorda še najbolj podobni Čehom in Slovakom, ki so takšno vedenje uspeli tudi literarno ovrednotiti. Moram pa reči, da v tem vedenju ne vidim kakšnega posebnega zla, prej nujno zlo, glede na majhno ekonomsko, vojaško in politično moč Slovencev. Važno pa je, da te taktike ne bi jemali preveč zares in bi nam zmanjkalo samoironije. Te namreč Čehom in Slovakom nikoli ni zmanjkalo, nam pa že.

Drugačen je bil in je odnos Slovencev do tistih, ki pretendirajo na duhovno in idejno nadmoč ali oblast, ki se ponujajo ljudem kot opredeljevalci Resnice, Smisla življenja ali Zgodovine ipd. »metafizičnih« kategorij. Tu nam kar naenkrat zmanjka potrebne »dvojne« morale in še bolj samokritične distance. Tu postanemo Slovenci »smrtno resni« in zmoremo boriti se za katero od teh metafizičnih kategorij in idej, kot da je samo naše življenje. Odpovemo se tem idejam šele potem, ko nas zares in dokončno »razočar-

rajo«, tedaj pa pogosto z enako nereflektirano vnetostjo, kot smo se jih poprej oprijemali.

Ni čudno, da je bila Slovencem kultura, zlasti literatura poglavitni *politični* medij, da so spori med kulturniki ali literati zelo hitro pridobili nacionalen poudarek in obratno, da so se nacionalni spori kazali kot spori različnih kulturniško- literarnih struj. V kulturi se namreč ravno profilirajo in simbolno utrjujejo tiste ideje, ki lahko postanejo nacionalno relevantne. Tudi dejstvo, da sta v času druge svetovne vojne *obe* strani v naši narodno-osvobodilni-državljski vojni iskali oporo in obenem besno tolkli prav po »kulturnikih«, da sta imenovali svoje enote po pesnikih in pisateljih ipd., deloma priča tudi o tem pohlepu Slovencev po ideološki ali v obče, po duhovnih garancijah njihovih povsem posvetnih obračunov.

Slovenska kultura in umetniška produkcija pa nista edini medij, kjer se oblikuje »metafizična« zavezanost Slovencev ideološkim projektom. Druga, po svojem dejanskem vplivu pa celo prva institucija, je bila in je prav katoliška Cerkev. Katoliška Cerkev ponuja ljudem vsekakor obsežen in na dvatisočletni tradiciji zasnovan sistem metafizičnih garancij in razlogov, poleg tega pa je skozi svoje institucije in religiozno-etične forme vpletena v vsakdanje življenje posameznika.

Cerkev lahko zlahka ustvari vtis kompaktnega »pokrivanja« človeškega življenja in življenja naroda. Pri tem vsaj znotraj religiozne sfere katoliška Cerkev do danes ni imela enakopravne konkurence, saj je bil npr. protestantizem razen na svojem začetku le obrobno navzoč v Sloveniji, da o drugih religijah sploh ne govorimo. Tudi danes, ko se v Sloveniji javljajo druge religije, zlasti nekrščanske, religiozno-duhovni monopol Cerkve ni ogrožen, lahko pa bo morda v prihodnje.

Podobno kot katoliška Cerkev sta na Slovence močno delovali tudi marksistična ideologija in komunistična partija. Tudi Partija je ponujala tako rekoč totalen svetovni nazor, predvsem pa je dajala preproste, razmerna pregledne in enoznačne odgovore na vprašanja o družbi in narodni usodi. Malo manj je ponujala posamezniku, ker za posameznika tedanji stalinistično formuliran marksizem ni imel poslušna. Je pa zato posameznik, ki je pred vojno in po njej stopil v Partijo, vseeno dobil zelo popolno »pokrivanje« svojih dejavnosti, saj je moral vse svoje življenje podvreči strogi disciplini. Resda je bilo to tudi čas ilegalnega, nato pa vojnega delovanja komunistov, toda Slovenci so našli v Partiji alternativo katoliški Cerkvi.

Tudi v Partiji je videl velik del Slovencev nadomestilo za svojo siceršnjo ekonomsko, državljansko oz. politično nemoč, priložnost za vsakovrstno, predvsem pa popolno »izravnavo krivic« in bližnjico za vstop v zgodovinsko Nebo, kjer bo slovenski narod zavzemal eno prvih mest. Partija je bila nekaj časa gotovo velika konkurenca Cerkvi v boju za slovenski tip gospodarja in razumljivo je, da je bil konflikt med njima celo veliko ostrejši, kot bi bil, če bi se spopadali neposredno za bolj »zemeljske« interese kot pa je »zgodovinsko Nebo«.

Prav čas druge svetovne vojne in povojnega slovenskega stalinizma (ki je bil nekaj časa bolj papeški od papeža – naj je bil ta v Moskvi ali v Beogradu) je drastičen primer izjemne občutljivosti in navezanosti Slovencev na ideologije, ki ponujajo totalnost in dokončnost svojih razlag. Če kaj ni bilo mogoče v tem času, potem ni bila mogoča ironizirajoča distanca in samokritična refleksija, ki bi vnašala kak »relativizem« v slovenski svet. Če

si je že kdo vendarle privoščil kaj tako »evropskega«, kot je npr. (samo)ironija, kritična distanca in javna samorefleksija, npr. v literaturi, potem je tvegala izgubo svoje prostosti in tudi glave (gl. primere Pirjevca, Zupana in pod.).

Ta gotovo nenavadna občutljivost za ideologijo, globoka zavezanost vsemu, kar obljublja ljudem takšne ali drugačne poslednje utehe, smisel, resnice, je obenem nekaj redkega, vrednega, pa tudi pogubnega za nas. O vrednih straneh tega pojava tu ne bi govoril, ker je bilo že dovolj zapisanega o tem. O nevarnostih pa ne veliko. Tudi ne morem tu razpravljati o mogočih vzrokih tega pojava, čeprav bi bilo to zanimivo.

Morda naj omenim le to, da bi bilo vredno napraviti komparativno raziskavo o podobno (ne)razvitih malih narodih, kot smo Slovenci, s podobno zgodovino (predvsem, da so bili dalj časa brez lastne države oz. politične in ekonomske samostojnosti). Morda bi se pokazalo, da je večstoletna politična, ekonomska in tudi ideološka neavtonomnost eden od ključnih vzrokov za pojav izredne vezanosti in občutljivosti za določene ideologeme.

Poglavitna nevarnost prevelikega navezovanja na ideologeme z ambicijo duhovnega gospodovanja je, da se posameznik in kolektiv veliko bolj kot pri podrejenosti »zemeljskemu« gospodarju odpove samemu sebi, svojim mislim, čustvom, smotrom in to nadomešča z umišljenimi konstrukti, ki pa jih še vedno ima za »svoje« misli, »svoja« čustva, »svoje« smotre. Veliko težje torej pride do nujne distance nasproti ideološkim konstrukcijam, zlasti do distance od lastnih konstruktov. Če je treba, se torej lahko slepo podvrže svojemu idealnemu »gospodarju« oz. tistim, ki ga predstavljajo in utelešujejo v realnosti.

Res je, da tako vnete vernike ideologije najdemo na svetu kjerkoli želimo, če se le ozremo na pobesnele fundamentaliste raznih ver in prepričanji. Toda v primerjavi z večino teh vernikov so Slovenci v osnovi nezaupljivi v poizkuse njihove realne, svetne oblasti. Brž ko se poskuša njihov »gospodar« pretirano utelesiti v realni moči in oblasti in se začne sončiti v svoji »slavi«, udari pri nas na dan do tedaj potlačena kritika, nezadovoljstvo, ironija in cinizem. Slovenski »gospodar« mora torej ostati čimbolj »čist«, ne neposredno zvezan z oblastjo.

Te poteze ne zasledim pri drugih »vernikih« v absolutno, saj ti običajno celo poudarjeno terjajo, da duhovna oblast postane tudi zemeljska oblast in se zato borijo. Slovenci pa smo bili pripravljeni iti v boj za realizacijo Ideje le tedaj, če se nam je obetala zemeljska realizacija Neba, če je to le kratka umazana podrobnost na poti v Raj, ali pa, če je ta boj zvezan z bojem za golo preživetje naroda (oba motiva skupaj sta se tragično združila pri večini Slovencev med drugo svetovno vojno, in to na obeh straneh »fronte«). Kadar se Slovenci počutimo neogrožene, in če so razmere kolikor toliko »normalne«, potem se med nami hitro uveljavi razdvojitve božje in zemeljske oblasti.

Slabo se piše oblasti, ki tega ne spozna ob pravem času in želi Slovence še naprej in oblastno pitati z ideologijo. Potem se čutimo dvakratno prevarani in z nemočnim cinizmom se upiramo oblasti. Ob prvi priliki se bomo poskušali osvoboditi takšnega »gospodarja«. Toda zanimivo, tudi tedaj se upiramo predvsem pozemskim vidikom gospodarja, kritika ideologije močno zaostaja.

Gospodarja kritiziramo najraje zato, ker ne ustreza svoji lastni »ideji«,

ker izdaja »vero«, nikakor ne »idejo« samo, v imenu katere vlada. Tako je bila npr. kritika konkretne komunistične ekonomije in politike že zelo zgodaj in na splošno navzoča v Sloveniji. Zavračanje te politike in zlasti njenih predstavnikov je bila splošno znana stvar. A do močnejše kritike ideologije, do »izgube vere« v socializem, je prišlo šele sorazmerno pozno. Mislim pa, da se Slovenci kljub slabim izkušnjam z dosedanjimi pozemskimi in duhovnimi gospodarji nikakor nismo osvobodili težnje po svojem »gospodarju«, in da vsaj nezavedno iščemo novega »gospodarja«, ki bi bil bolj zvest in bolj ustrezen svoji »ideji«, kot je bila KP.

V to past se lahko ujame vsak, ki pretendira na prazno mesto slovenskega »gospodarja«. To je tudi temeljna nevarnost sedaj, ko imamo ideološko praznino po »sestopu« KP oz. ZK z oblasti. Zdi pa se mi, da bi tokrat ta past ugonobila tako gospodarja in Slovence. Gospodarja bi ugonobila zato, ker bi se moral slej ko prej »utelesiti«, torej pokazati svoje zobe in svojo zemsko moč. Tedaj bi tvegala izgubo mesta duhovnega gospodarja, s tem pa tudi izgubo samega sebe sploh. Slovence pa bi nov »gospodar« udušil zato, ker je to v sedanjem svetu zadnja stvar, ki si jo lahko privoščimo.

Sedanja doba, o kateri nekateri pravijo, da je »postmoderna«, je doba negotovosti, pluralnosti individualnih kreacij, priznavanja relacij in relativnosti vrednot, idej, smotrov. Ni doba karizmatičnih vodnikov z monopolom duhovne ali pozemske oblasti, temveč doba množičnega, v sebi raznolikega in na vse strani odprtega iskanja sebe, pa naj bodo to posamezniki, skupine ali celi narodi.

To pa ni slabost, kot se zdi na prvi pogled, temveč prej rezultat bogastva razvoja, ki je morda prvič v zgodovini pripeljal do stanja, ko so necelovitost, individualnost, enkratnost, tu in zdajšnjost, relativnost, negotovost in kar je drugih »antimetafizičnih« kvalitativni dejavniki, da, celo pogoj nadaljnjega napredka. Takšno vedenje in odnos do življenja sta vtkana že v same temelje informatične tehnologije, kulture in družbe, informatična družba pa je okvir za vse ostalo »postmoderno« dogajanje. Tu namreč ni mogoče centralizirati informacijskih tokov, ni mogoče in tudi nekoristno je centralizirano upravljanje, temveč medsebojno racionalno dogovarjanje, pogajanje, tudi tekmovanje. Tehnologija t.i. »nevronskih mrež«, ki se sedaj vse bolj uveljavlja v informatiki, ki, mimogrede povedano, posnema strukturo in delovanje človekovih možganov, je nekakšen tehnološki model za »postmoderno« vedenje ljudi.

Če bi torej hotela Cerkev stopiti na ta čas nezasedeno mesto »slovenskega gospodarja«, potem bo s tem vsekakor napravila (vnovič) zgodovinsko napako, le da bo tokrat najbrž usodna za slovenski narod (pa morda tudi zanjo): »Konec« pa ne bo krvav, revolucionaren ipd. (to vse bi se še kako prilegalo našim predstavam o »zgodovinskem obračunu«), temveč navidez neopazen, bo preprosto izginjanje slovenstva v blato zgodovinske pozabe in izguba sleherne možnosti za samostojen in vreden nastop na nanovo nastajajočem evropskem in svetovnem odru.

Naj sklenem z mislijo, da sta sedanji politični pluralizem in demokracija izredna priložnost za Slovence, da se otresemo tako pozemskih kot duhovnih »gospodarjev«, zlasti še potrebe po njih. Zato si moramo prizadevati, pa tudi v našo novo ustavo zapišemo brez »velikih besed«, brez sklicevanja na nekakšne obvezujoče ideološke ali filozofske kategorije in konstrukte, naučiti se moramo zdravega, na videz povsem formalno – prav-

nega in državniškega pragmatizma, kot ga npr. sijajno obvladajo Anglosaksonci.

Seveda je sedanja doba možnost za osvoboditev od želje po gospodarju le tedaj, če bo sedanji obetaven političen proces spremljal enako intenziven proces svobodnega duhovnega, umetniškega, znanstvenega, filozofskega in religioznega pluralizma, medsebojnega priznavanja razlik in vrednot, pa tudi sposobnost za distanco do lastnega iskanja in lastnih odgovorov, za (samo)ironijo in samorefleksijo. V tem primeru bi bila povečana navzočnost Cerkve in religije sploh v javnosti, njena politična dejavnost in vpliv le sestavina enega od mnogih enakopravnih kulturnih, duhovnih in političnih dejavnikov na Slovenskem, ne pa izraz slovenskega »gospodarja«.

prof. dr.
Boštjan M.
Zupančič,
pravnik
in pisatelj

Ločitev Cerkve od države Pravni in politični okruški klerikalizma

I

V vsaki družbi, ki se spostavi kot država, obstajata dve vrsti najbolj temeljnih pravil o tem, kako naj država kot *proces* – se pravi nekaj, kar traja v času in prostoru, kot nekaj, na kar gledamo *sub specie durationis*, kot določena Wittgensteinovska »jezikovna igra« – *sploh* (in poudarek je tu na *sploh*) deluje. Država namreč je svoje pravo. Pravo je njena proprioceptivna zavest in zavedanje nje same

o njej sami, je njena istovetnost. Država brez zavesti je kakor človek v komi. Ta se ne udeležuje igre, ki se imenuje človečnost.

Gornje vrstice niso teoretično zastavljene. Nasprotno, predstavljajo ugotovitve, ki morajo biti jasne vsakemu študentu prava in v tem smislu aksiomatične. Zadevajo pa tim. *konstitutivna* pravila, (od tod »*constitutio*« lat. ustava) ki so za državo tisto, kar so pravila o šahu za šah. Šah je (so) ta pravila. *Constituere* v latinščini pomeni nekaj spostaviti, nekaj *ab initio* uvesti, nekaj tako rekoč iz nič, na primer šah kot igro, postaviti kot v sebi zaokrožen mikrokozmos. Pravilen slovenski izraz za latinski »*constitutio*« zato ni ustava, marveč bi bil spostava.

Edina pravila, ki so še bolj temeljna od teh spostavitvenih pravil igre, ki se imenuje država, so pravila o tem, kako naj se spostavijo sama ta pravila: torej pravila o npr. spremembi ustave ali pravila, postopki in dogodki, ki vodijo do same ustave, ali, širše vzeto, do ustavnosti v določeni družbi. Za *ustavnost* v širšem smislu besede je po svojem bistvu zavest družbe in njenih političnih protagonistov o tem, kaj so *druge* države, torej drugod in prej, spostavile kot aksiomatično v svojem delovanju. Navsezadnje namreč ne moremo mimo preprostega dejstva, da je državnost posel kot vsak drug, da ima svoja *naravna* pravila natanko tako, kot jih imata na primer zavarovalništvo ali epidemiologija in da je naravnost teh pravil stvar obče človeške izkušnje in skušnje, obe pa sta navsezadnje izraz pragmatične težnje po delovanju. Kajti država mora predvsem *delovati* – za nasprotje od ideološke tvorbe, na primer komunistične države, ki je izhajala iz predpostavke, da je delovanje drugotno, da je pomembnejša ideja.